

MARIA KOCÓJOWA

Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa
Uniwersytet Jagielloński
e-mail: maria.kocoj@uj.edu.pl

SŁOWNIK PRACOWNIKÓW KSIĄŻKI POLSKIEJ (przy okazji wydania *Suplementu III*)

Dr hab. prof. UJ Maria Kocójowa, absolwentka bibliotekoznawstwa (1962) i doktor nauk humanistycznych (1974) na Uniwersytecie Warszawskim, habilitacja w zakresie bibliotekoznawstwa i informacji naukowej (1990) na Uniwersytecie Wrocławskim. Bibliotekarz w Muzeum Narodowym w Krakowie (1963-1974), od października 1974 r. pracownik naukowo-dydaktyczny na Uniwersytecie Jagiellońskim, współtwórca w 1996 r. Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej (prodziekan) i Instytutu Informacji i Bibliotekoznawstwa, od 1996 do 2011 r. kierownik Zakładu Metodologii BiN, w latach 1999-2005 dyrektor Instytutu. Autorka ponad 200 publikacji naukowych z zakresu bibliotekoznawstwa i bibliologii, redaktor trzech serii wydawniczych, promotor 3 doktoratów, opiekun ponad 230 prac magisterskich, organizator ponad 20 naukowych konferencji międzynarodowych.

SŁOWA KLUCZOWE: Biografistyka. Bibliografia. Bibliotekoznawstwo. Edytorstwo. Historia. Informacja naukowa. Słownik pracowników książki polskiej. Tadeusiewicz Hanna.

ABSTRAKT: W artykule przedstawiono znaczenie i rolę tego ważnego, czterotomowego wydawnictwa naukowego, zawierającego ponad cztery tysiące biogramów polskich ludzi książki. Omówiono pierwsze koncepcje i próby ich realizacji po II wojnie światowej oraz etapy opracowania publikacji w latach 1972–2010. Podkreślono zasługi profesor Hanny Tadeusiewicz, wieloletniego pracownika, następnie redaktor naczelnej wydawnictwa. Uwaga została skupiona na organizacji i zarządzaniu całością projektu wydawniczego, ze specjalnym uwzględnieniem specyfiki *Suplementu III*. W zakończeniu sformułowano dezyderaty łączące się z nadaniem elektronicznej formy już istniejącym tomom i udostępnieniu ich w Sieci dla większego pożytku użytkowników oraz z kontynuowaniem badań biograficzno-bibliograficznych.

Wyniki badań biograficznych są powszechnie doceniane i często wykorzystywane tak w pracach naukowych, jak i w codziennej informacji, ale rzadko się wspomina, jak bardzo żmudne są to badania i ile pochłaniają czasu. Najlepiej wiedzą o tym autorzy i redaktorzy wiekopomnych edycji, z których w kraju na poczesne miejsce wybija się *Polski słownik biograficzny*. Przykładem specjalistycznym, na dużo mniejszą skalę, choć także o zasięgu ogólnopolskim, w dodatku o wielkim znaczeniu nie tylko dla badaczy książki, bibliotek i informacji naukowej jest *Słownik pracowników książki polskiej (SPKP)*. Czwarty jego tom wydany pod redakcją Hanny Tadeusiewicz pod koniec 2010 r. i oznaczony jako *Suplement III* stanowi jedną z najbardziej pożądaných ofert specjalistycznego rynku wydawniczego (*Słownik...*, 2010). W *Suplemencie III* znalazło dopełnienie

kilka tysięcy biografii opublikowanych w latach 1972-2000. *Suplement III* zawiera kolejne 404 życiorysy osób zasłużonych dla książki i bibliotek polskich, zmarłych zaś przed 2010 r.

Warto zatem przypomnieć znaczenie i rolę tego wydawnictwa oraz pokazać, jak skomplikowanym przedsięwzięciem było ono od strony warsztatowej. Należy docenić udział prof. zw. dr hab. Hanny Tadeusiewicz w pracach nad nim, ukazać misję i zarządzanie poszczególnymi etapami projektu, zwrócić uwagę na specyfikę *Suplementu III* oraz przedstawić decyzje na przyszłość.

HANNA TADEUSIEWICZ – AUTORKA I REDAKTORKA HASEŁ, REDAKTOR NACZELNA SPKP

Profesor Hanna Tadeusiewicz jest osobą niesłychanie zasłużoną dla realizacji publikacji *SPKP* (zob. *Sylwetki...*, 2010; *Hanna Tadeusiewicz...*, 2004). Przez blisko pół wieku aktywnie uczestniczyła w pracach związanych z edycją tego bardzo solidnie opracowanego dzieła, sukcesywnie wydawanego od 1972 r. i przynoszącego łącznie 4436 życiorysów (wg obliczeń autorki zamieszczonych we wstępach) postaci zasłużonych dla polskiej książki. Profesor Hanna Tadeusiewicz całe życie naukowe poświęciła *Słownikowi*, poczynając od pracy zawodowej w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego – została zatrudniona 1 grudnia 1964 r., 1 października 1965 r. oddelegowano ją do prac w *SPKP*. Nie odstępiała od tej działalności, przenosząc się w 1970 r. do Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej na Wydziale Filologicznym UŁ. Dzisiaj prof. Tadeusiewicz należy do nielicznego grona osób będących świadkami narodzin i kształtowania prac kilkunastoosobowego Komitetu Redakcyjnego *SPKP*, począwszy od pierwszego tomu przygotowanego pod kierunkiem Ireny Treichel we współpracy z Anną Michalewską. One to w trójkę stworzyły Redakcję *SPKP*, zlokalizowaną w Bibliotece UŁ. Były najbardziej aktywne, reprezentowały środowisko łódzkie i obok pisania biogramów podjęły się najtrudniejszego zadania: ostatecznego scalenia tekstów. Pełny, wieloosobowy skład Komitetu Redakcyjnego *Słownika*, w którym m.in. zasiadała prof. Tadeusiewicz, jak i koordynatorów redakcyjnych w bibliotekach został zamieszczony we *Wstępie do SPKP (Słownik...*, 1972). Pozyskane do współpracy osoby wkrótce stawały się gorliwymi autorami, o czym świadczą indeksy w *Suplementach I-III (Słownik...*, 1986; *Słownik...*, 2000; *Słownik...*, 2010).

Profesor Tadeusiewicz wspomina, że wiele skorzystała z wiedzy i doświadczenia zawodowego, także z przyjaźni, redaktor naczelnej – kustoszka dyplomowana dr Ireny Treichel (1918-1987), która od 1952 r. zajmowała się *SPKP* (publikacja *SPKP* w 1972 r. i *Suplementu I* w 1986 r.). Profesor Tadeusiewicz po śmierci I. Treichel, a później po krótko zastępującą ją dr. Jerzym Tyneckim (1988-1992, red. *Suplementu II*), kontynuowała prace redakcyjne i autorskie. Dzięki jej inicjatywie redakcja *Słownika* została przeniesiona do Katedry Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UŁ, gdzie w 1990 r. powołano Pracownię *SPKP*. H. Tadeusiewicz otrzymała wówczas nominację na jej kierownika oraz objęła stanowisko redaktora naczelnego *SPKP*. Wykazała wówczas wielką wytrwałość w kontynuowaniu prac redakcyjnych, zapobiegła ich przerwa-

niu w latach 80. XX w. W zmienionych uwarunkowaniach zebrała nowy zespół redakcyjny, składający się wyłącznie z pracowników Katedry BIN w Łodzi, zatroszczyła się o kontynuację publikacji, jej sfinansowanie, kreowanie i selekcję nowych haseł, pozyskiwanie autorów. Jako redaktorka opracowała ponad 1000 biogramów. Była niestrudzoną autorką – w sumie we wszystkich czterech woluminach przygotowała ponad 200 tekstów, wyprzedzając znacznie liczbę haseł opracowanych przez innych redaktorów i autorów, nawet niezmordowaną I. Treichel odpowiedzialną za 132 biogramy. Wszystkie przygotowane przez nią życiorysy można uznać za wzorcowe. Dotyczą one znanych postaci, głównie z historii drukarstwa oraz współcześnie ważnych, wyróżniających w środowisku ludzi książki osobowości. Profesor Tadeusiewicz znakomicie radziła sobie z kierowaniem zespołem redakcyjnym i współpracownikami, a to dzięki osobistym waleom, wśród których obok rozległej wiedzy na pierwsze miejsce wysuwają się: zyczliwość, empatia, takt, również dyplomacja w kontaktach z autorami i redaktorami. Bardzo pracowite, niskopłatne opracowanie życiorysów wymagało dużej zachęty do podjęcia się tego ważnego, aczkolwiek niewdzięcznego zadania. W sumie jej wysiłki pozwoliły – mimo skomplikowanego przedsięwzięcia oraz wielu przeciwności losu (śmierć redaktorów: I. Treichel – 1986, J. Tyneckiego – 1987; rezygnacja Witolda Pawlikowskiego z Poznania, śmierć sekretarza redakcji dr. Bogumiła Karkowskiego – 2004) – dokonać wydania kolejnych *Suplementów* (II – 2000 i III – 2010). Praca była tym trudniejsza, im bardziej obejmowała współpracę ze środowiskiem ogólnopolskim. Oznaczało to podjęcie stosownych rozwiązań umożliwiających koordynowanie działań wielu ośrodków sterujących autorami i wyborem haseł: bibliotek i uczelni prowadzących kierunek bibliotekoznawstwo i informacja naukowa, funkcjonujących w różnych miastach, przede wszystkim w Łodzi oraz w Gdańsku, również w Krakowie, Lublinie, Szczecinie, Toruniu, Warszawie, Wrocławiu. Akcja promocyjna typowania haseł biograficznych z naciskiem na wiek XX i XXI okazała się niełatwa, dużym wyzwaniem było skłonienie autorów do przestrzegania rygorów instrukcji.

Dla pełnego zrozumienia roli i osiągnięć Profesor Tadeusiewicz w *Suplemencie III* trzeba się odwołać do całości prac nad *SPKP* i jej udziału w nich, poznać okoliczności i warunki rodzenia się idei *Słownika* oraz sposoby realizacji projektu, owocujące trzema tomami opublikowanymi w ostatnim czterdziestolecium. Jak długofalowe i żmudne były to prace świadczy rozkład czasowy poszczególnych wydań *Słownika*, począwszy od pierwszych dwóch tomów, które ukazały się na przestrzeni 14 lat (*SPKP* – 1972, *Suplement I* – 1986) w PWN, Oddział w Łodzi i Warszawie, skończywszy na *Suplementach II* i *III* wydanych przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich w odstępach 10 lat (seria „Nauka – Dydaktyka – Praktyka”, nr 39 i 121). Te długie przedziały czasowe poprzedziło wieloletnie formowanie się idei *SPKP* oraz pokonywanie oporów władz PRL, co do celowości wydania tej publikacji. Przygotowanie kanonu nazwisk zakwalifikowanych do upamiętnienia w *SPKP* wymagało dużego wysiłku, łączącego się z badaniem proporcji haseł w innych wydawnictwach słownikowych, cenzurą, nakazami ideologicznymi, trudnościami w dotarciu do materiałów biograficznych, zdobyciem i poszerzaniem koła autorów, żmudnym końcowym ujednocnianiem tekstów, troską o fundusze etc.

IDEA SPKP

Od zamysłu tego ogromnego przedsięwzięcia wydawniczego w latach 40. XX w. minęło dużo czasu, zmieniały się pokolenia zarówno autorów, jak i przede wszystkim osób korzystających z tego skrupulatnie i klarownie opracowanego dzieła. Warto więc odwołać się krótko do nieco zapomnianych współczesnych jego losów, zależnych od uporu i wysiłku osób, których wychowanką była prof. Hanna Tadeusiewicz i którym to zawdzięczała zapal do wypełnienia tego zadania.

Etapy publikacji tego monumentalnego wydawnictwa wyznaczają opracowania ciągnące się od zakończenia II wojny światowej, sukcesywnie dokumentujące rozwój badań i wpływ pracowników książki polskiej na życie naukowe, kulturalne, oświatowe czy nawet polityczne kraju. Postęp w pracach redakcyjnych pozytywnie oddziaływał na innych i stanowił zachętę do tworzenia podobnych wydawnictw słownikowych, takich jak np. wspomniany już *Polski słownik biograficzny*, który w roku opublikowania woluminu pierwszego *SPKP* obejmował literę „L”. Dane zamieszczone w *SPKP* potwierdzają zasługi pracowników książki polskiej dla rozwoju kultury i nauki. Uświadamiają, ile im zawdzięczają osobistości znane w kraju i za granicą, podkreślają, jakie znaczenie miała tutaj pasja bibliofilska czy zaangażowanie zawodowe mimo tego, iż najczęściej miało ono charakter incydentalny (bibliotekarze). Daty publikacji biogramów oraz nazwiska autorów wskazują na wzrost zainteresowania publikacją grona uczonych podejmujących coraz to nowsze tematy biograficzne, zachęcają do opisywania na tle innych przedsięwzięć związków ze światem książki. Rozwój badań biograficznych w *SPKP* wpłynął na podniesienie prestiżu społecznego ludzi książki i ich roli w polskim społeczeństwie, ujawnił siłę i udział tego środowiska na arenie międzynarodowej. Słusznie konstatuje amerykańsko-libański poeta i filozof: „Pamięć jest jak liść jesienny, co zaszeleści przez chwilę na wietrze i znowu uśnie” (Gibran, 2002, s. 75), dlatego dopiero publikacja biogramów pozwala na utrwalenie w pamięci innych zasług tych, którzy działając na polu książki, intensywnie uczestniczyli w życiu kulturalnym i społecznym kraju.

Idea *SPKP* wyniknęła początkowo z intensywności bezpowrotnych wojennych strat osobowych w XX w. oraz chęci uszanowania pracowników książki, którzy stracili życie w okresie II wojny światowej. Z tych powodów gorącym rzecznikiem stworzenia *SPKP* był dr Adam Łysakowski (1895-1952), doświadczony bibliotekarz i archiwista w Wilnie, Lwowie, Poznaniu, Warszawie, wieloletni dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Wilnie, jedna z najwybitniejszych postaci bibliotekarstwa Polski międzywojennej. Po wojnie starał się kontynuować idee i przedwojenną politykę biblioteczną rozszerzania prac nad książką, m.in. rozwijając prace dokumentacyjne. W 1946 r. stworzył Państwowy Instytut Książki w Łodzi, w którym przewidywał oparcie dla prac biograficznych, stanowiących wizytówkę i miernik znaczenia polskich pracowników książki w toku dziejów. Jako inicjator idei *SPKP* zdawał sobie sprawę, jak mało znana, a ważna dla przyszłości, jest misja, ukazująca zasługi szerokiego grona osób odpowiedzialnych za wytwarzanie i rozpowszechnianie książki, za działalność na rzecz kultury i nauki polskiej. To oni właśnie w okresach największego zagrożenia ojczyzny, podtrzymywali świadomość narodową, angażowali się w zrywy patriotyczne, budowali podstawy narodowej kultury i nauki

w kraju i na obczyźnie. Było to tym ważniejsze, że ciężkie powojenne czasy skłaniały do upamiętnienia ich zasług, nawet pod warunkiem okrojenia danych przez cenzurę i autocenzurę.

Państwowy Instytut Książki w Łodzi nie zyskał przychylności władz PRL i został zlikwidowany po trzech latach, w 1949 r., bowiem „...zaczynał sobie zbyt swobodnie na tym świecie” (Dembowska, red., 1995, s. 327; Dembowska, 1995; Adam Łysakowski..., 2003). Idea centralizacji wszelkich poczynań w Warszawie z góry spychała Łódź na straconą pozycję – także na niwie książki. Niemniej została tam zapoczątkowana kartoteka, którą w związku z rozbitciem zespołu i likwidacją PIK-u Wiesław Mincer przeniósł do Torunia. W 1951 r. powstał w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie sześćosobowy zespół badań biograficznych, który jednak po pół roku zawiesił poczynania, „uzyskawszy niezbyt ściśle informacje, że nad tym zadaniem pracują dwa inne ośrodki...” (Świerkowski, 1957, s. 18). Śmierć A. Łysakowskiego w 1952 r., zresztą już po przeniesieniu części pracowników PIK do Instytutu Bibliograficznego BN w Warszawie, nie pomogła realizacji idei *SPKP*.

W czerwcu 1952 r. do prac przystąpiła Irena Treichel, w październiku tego roku przy Bibliotece Uniwersyteckiej w Łodzi rozpoczął działalność pięćosobowy zespół, który porozumiał się z Biblioteką Uniwersytecką w Toruniu, gdzie również pracował pięćosobowy zespół. We wrześniu 1953 r. ukształtował się niezależny od wspomnianych sześćosobowy zespół we Wrocławiu. Brakowało jednak korelacji prac. Komisja Spraw Naukowo-Badawczych w Radzie Głównej Szkół Wyższych dopiero w 1954 r. uwzględniła w planie badań naukowych sześć bibliotek uniwersyteckich, zobowiązując je do prac nad *SPKP* (poza Łodzią, Toruniem, Wrocławiem – także Kraków, Poznań i Warszawa). Powołano Komitet Redakcyjny *SPKP* z redaktorem naczelnym doc. Ksawerym Świerkowskim z Warszawy oraz kierownikami zespołów w poszczególnych miastach.

Początkowe prace redakcyjne prowadzone z inicjatywy bibliotek polegały na indeksowaniu źródeł informacyjnych w celu wyłonienia nazwisk godnych biogramu. Istotny dla dyskusji programowej okazał się referat na temat *SPKP*, wygłoszony 3 listopada 1954 r. przez Ksawerego Świerkowskiego na drugiej konferencji naukowej Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego. Ten 25-stronicowy tekst został opublikowany pod tytułem *Słownik pracowników książki polskiej* w 1957 r., w czwartym tomie Śląskich Prac Bibliograficznych i Bibliotekoznawczych wydawanych przez Bibliotekę Uniwersytecką we Wrocławiu (800 egz.) (Świerkowski, 1957). Artykuł ten, mający streszczenia w języku francuskim i niemieckim, przyczynił się do spotęgowania dyskusji na temat prac redakcyjnych nad *SPKP*, kolejna odbyła się również we Wrocławiu 27 lutego 1958 r. Świerkowski uzasadniał potrzebę określenia zakresu i układu *SPKP*, zwracał uwagę na konieczność sformułowania wieloetapowego programu wydawniczego, sugerował przejście systemu holenderskiego, czyli sukcesywnego wydawania tomów od A-Z. Ogólnie Świerkowski nawiązał do roli PIK (zob. Świerkowski, 1957, s. 18), podał przykłady zrealizowanych inicjatyw słownikowych w Europie, a ze względu na sytuację polityczną swoje omówienie rozbudował o przedsięwzięcia podejmowane w ZSRR, przedstawił argumenty przemawiające za *SPKP*, zgodne z ideologią tamtego okresu, takie jak konieczność uwzględnienia nazwisk robotników (np. drukarskich) czy działaczy społecznych,

zajmujących się sprawami książki. Zabieg ten okazał się udany, projekt został pozytywnie przyjęty przez decyzyjne władze PRL. Świerkowski podkreślił walory merytoryczne i użyteczność przyszłego *SPKP*: „jako wydawnictwo odkrywcze i źródłowe, powinien mieć znaczenie podwójne: naukowe (w ogóle) i wychowawcze (w życiu naszych bibliotek). Słownik nasz przeorze caliznę, stworzy fundamenty dla przyszłych umiejętnych syntez, uwolni przyszłych badaczy od kłopotliwej pogoni za datami i szczegółami” (Świerkowski, 1957, s. 25). Przewidywał cztery do pięciu tomów. Rażąco dzisiaj przesłanki ideologiczne zapewniły w okresie PRL możliwość realizacji tego ważnego i nowatorskiego przedsięwzięcia.

Kolejnym krokiem było wydanie w 1958 r. 135-stronicowego (w tym 5 s. nlb) opracowania *Słownik biograficzny pracowników książki polskiej. Zeszyt próbny (Słownik..., 1958)*. Wydawnictwo ukazało się w Łodzi. Jego redaktorem naczelnym był K. Świerkowski, ponadto w składzie redakcji znaleźli się: Irena Treichel, pracownica Biblioteki UŁ w Łodzi od 1946 r., i Witold Pawlikowski z Biblioteki UAM w Poznaniu. Ich nazwiska powtórzyły się w Komitecie Redakcyjnym, który tworzyli także: Wiesław Mincer (Toruń), Wanda Motzówna (Warszawa), Teresa Osiecka i Hanna Wolszczanowa (Wrocław), Stefan Wojciechowski (Lublin), Witold Zachorowski (Kraków); w specjalnym spisie zostały ujęte nazwiska współpracowników zespołów w latach 1952-1958 (s.10-11). We *Wstępie* podkreślano zasługi Adama Łysakowskiego dla realizacji tej inicjatywy, zamieszczono specjalne podziękowanie dla prof. Heleny Więckowskiej (dyrektor Biblioteki UŁ 1948-1965): „za serdeczne zajęcie się sprawami *SPKP* i wydatną pomoc przy wydaniu *Zeszytu Próbnego*” (*Słownik..., 1958*, s. 9). Subwencja i nakład Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego (nakład 2000+105 egz.) oznaczał uznanie rangi przedsięwzięcia przez władze centralne. *Zeszyt próbny* zawiera 86 biogramów zredagowanych w różnych przykładowych wariantach (m.in. hasła zbiorowe, np. rodzina Rhode oraz indeksy). Streszczenia zostały opracowane w językach: angielskim, francuskim, niemieckim i rosyjskim. Dołączono jednostronicową ulotkę – ankietę na temat przydatności wzorów opracowanych haseł. Podstawą wytypowania haseł były: 8 kartotek z 10 tys. nazwisk ludzi książki i ok. 70 tys. pozycji bibliograficznych ich dotyczących, centralna kartoteka wykorzystanych źródeł drukowanych (wypisy nazwisk) i inne materiały dokumentacyjne.

Publikacja *Zeszytu próbnego* wzbudziła kolejną falę dyskusji na temat *SPKP*, który – jak pisał Jerzy Gruczyński w recenzji w „Rocznikach Bibliotecznych” – doczekał się w ciągu zaledwie dwóch lat po opublikowaniu (1958-1960) ponad 20 recenzji w kraju i za granicą (Gruczyński, 1974).

Do *Zeszytu próbnego* załączono obszerną *Instrukcję redakcyjną dla słownika biograficznego pracowników książki polskiej (Słownik..., 1958, s. 121-128)*, w której omówiono zakres słownika, treść i układ części artykułowej, zasady i układ dokumentacji, formalną stronę artykułów, prawa i obowiązki autora, wskazówki dla redaktorów, typy indeksów (odrębne alfabetyczne: nazw osobowych, haseł, ich autorów, miejscowości). Wydawnictwo miało być wielotomowe (zamierzone na około cztery tomy), publikowane sukcesywnie, każdy tom od litery A-Z. Takie sprecyzowanie zakresu treści pozwoliło przyłączyć biogramy osób, które na marginesie głównych zainteresowań miały swoje osiągnięcia na polu książki (właściciele księgozbiorów, działacze polityczni i społeczni). W paragrafach

1-38 *Instrukcji* została przedstawiona formuła zapisu treści w *SPKP*: podawanie chronologiczne w biogramie samych faktów o znaczeniu i roli zmarłych ludzi książki polskiej (w kraju i za granicą) z pominięciem szczegółów życiorysów niezwiązanych z książką, ale z włączeniem bibliografii podmiotowej, bibliografia przedmiotowa miała zostać zawarta w osobnej części bibliograficzno-dokumentacyjnej (źródła i opracowania, ikonografia). Autoryzacja, tak ważna dla poczucia odpowiedzialności za tekst, miała kończyć każdy biogram.

Szeroki zakres terminu „pracownicy książki polskiej” spowodował ostatecznie założenie objęcia osób nieżyjących (cytuję za *Instrukcją...* paragraf 1): „wszystkie grupy pracowników książki związane z jej produkcją i upowszechnianiem, jak: antykwariusze, badacze zagadnień księgoznawczych, bibliofile (miłośnicy książek, zbieracze, fundatorzy bibliotek, mecenas), bibliografowie, bibliotekarze, działacze w zakresie bibliotekarstwa, cenzorzy, drukarze (właściciele drukarni i towarzysze sztuki drukarskiej), formkrawacze, graficy książkowi, iluminatorzy, ilustratorzy książek i czasopism (drzeworytnicy, miedziorytnicy, litografowie), introligatorzy, kopiści (pisarze kodeksów średniowiecznych, scribae, scriptores, librarii), księgarze (stationarii, bibliopolae, librorum vendipeccarii), miniaturzyści, nakładcy (wydawcy), odlewacze czcionek, papiernicy, peccarii, pergameńnicy, rubrykatorzy. Podany wyżej wykaz należy traktować przykładowo, uwzględniając zakres najszerszej pojętego księgoznawstwa...”. Ów końcowy dopisek okazał się bardzo pożyteczny przy kontynuacji *SPKP*, kiedy w kolejnych dziesiątkach lat rozwijała się profesja i powstawały nowe jej warianty, zniknęły dawne, a nowoczesne nazwy zastąpiły częściowo wymienione w *Instrukcji...* z 1958 r.

W 1961 r. z redakcji *SPKP* zrezygnował Ksawery Świerkowski coraz bardziej zaangażowany w proces dydaktyczny na kierunku bibliotekoznawstwo, funkcjonującym na Uniwersytecie Warszawskim. Jego następczynią w 1962 r. została dotychczasowa, najaktywniejsza współpracownica i koordynator grupy łódzkiej, kustosz dyplomowany dr Irena Treichel. Od tego czasu ostatecznie kierownictwo pracami skumulowane zostało w BUŁ w Łodzi, gdzie zostało etatowo powiększone grono bibliotekarzy pracujących nad *SPKP*.

ORGANIZACJA I ZARZĄDZANIE PROJEKTEM PUBLIKACJI *SPKP* W ŁODZI

Redakcja w Łodzi pod kierunkiem Ireny Treichel zrezygnowała z układu holenderskiego i postanowiła: „wydać zamkniętą całość, dać materiał do historii książki polskiej w podstawowym choćby zarysie” (*Słownik...*, 1972, s. IX). Miało to być ok. 3 tys. haseł, reprezentatywnych w toku dziejów dla kierunków działalności ludzi książki, zwłaszcza w najmniej znanym w piśmiennictwie XIX w., z wyłączeniem osób żyjących (dla tej części podstawowej, czyli tomu pierwszego, górną granicę śmierci wyznaczały lata 1968-1969, wyjątkowo parę życiorysów było z lat 1970-1971). W ten sposób powstał kanon nazwisk najbardziej zasłużonych w dziejach książki polskiej w jej granicach historycznych. Te szerokie założenia nie zostały w pełni zrealizowane, przeważnie opracowano tylko biogramy pracowników książki polskiej zamieszkałych w kraju. Wydania

całości podjęło się Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Oddział w Łodzi specjalizujące się w edycjach encyklopedycznych. Publikacja została zapowiedziana w 1962 r. powielonym spisem haseł pod tytułem: *SPKP wykaz haseł* (194 s., w nakładzie 600+50 egz.).

Właśnie do tego etapu realizacji przedsięwzięcia w latach 1964-1965 została wciągnięta Hanna Tadeusiewicz, chętnie i z dobrymi efektami korzystająca z doświadczeń starszych redaktorów. W tamtym czasie publikacja biogramów w *SPKP* była częstym początkiem kariery naukowej wielu młodych pracowników książki, dzisiaj zajmujących odpowiedzialne stanowiska w bibliotekach i instytucjach edukacyjnych na poziomie wyższym. Do tych prac byli zachęceni studenci (prace magisterskie) oraz młodzi absolwenci kierunku bibliotekoznawstwo, studiów prowadzonych wówczas na Uniwersytecie Warszawskim, Wrocławskim oraz Łódzkim (seminaria doktoranckie), a także praktycy – bibliotekarze.

Zmodyfikowana przez I. Treichel instrukcja z 1958 r. została podzielona na dwie części: dla autorów z wersjami hierarchizacji znaczenia biogramów z relacjami długości i budowy haseł (warianty A, B, C) oraz szczegółowe wskazówki dla redaktorów, weryfikujących teksty. Założenie przesyłania autorom korekt tekstów oraz podpisywania haseł nazwiskami przyczyniło się do podwyższenia jakości efektów ich pracy.

W opracowywaniu podstawowej, najobszerniejszej części *SPKP* (t. 1 + *Suplement I*) wzięło udział 550 autorów, których prace koordynowały kilkusobowe zespoły redakcyjne w bibliotekach, głównie uczelnianych, pozostające w porozumieniu z redakcją w Łodzi. W pierwszym tomie *Słownika* i *Suplemencie I* znalazło się najwięcej autorów wielu biogramów. Do najbardziej pracowitych autorów, poza prof. Hanną Tadeusiewicz i Ireną Treichel, należeli: Józef Długosz (108 biogramów), Gustaw Schmager (99), Feliks Pieczętkowski (77), Jan Jachowski (61 biogramów księgarzy), Władysław Chojnacki (52) oraz kilkanaście innych osób, które opracowały od 10 do 35 biogramów. Te rekordy w liczbie opracowanych haseł przez jednego autora nie zostały później pobite. W momencie ukończenia prac nad pierwszym tomem *SPKP* z 1972 r. w kartotekach odnotowano wzrost liczby haseł wartych uwagi do 20 tys. oraz 110 tys. pozycji bibliograficznych, z których został wyselekcjonowany początkowy kanon 3 tys. haseł. Opisy bibliograficzne dzieł drukowanych, najczęściej cytowanych w bibliografii biogramów zostały zmieszczone w spisie skrótów dzieł cytowanych (95 tytułów). Dane te odpowiadają stanowi badań nad pracownikami książki polskiej z końcem lat 60. XX w., z wyraźną przewagą liczby biogramów drukarzy, wydawców i bibliofilów.

Scalenie materiałów w biografiach stało się punktem wyjścia dla wielu typów prac nad światem książki, nie tylko słownikowo-biograficznych. Było to tym ważniejsze, że prace nad *Polskim słownikiem biograficznym* postępowały wolno, a też nie wszystkie biogramy ludzi książki zostały w nim uwzględnione.

Podstawowy tom *SPKP* (litery A-Z) ujrzał światło dzienne w 1972 r., na zamknięcie Międzynarodowego Roku Książki. Włączony został w krąg innych publikacji okazjonalnych, do których należała wówczas *Encyklopedia wiedzy o książce* (1971), będąca w części dziełem tych samych autorów.

Już przy opublikowaniu *SPKP* okazało się, że opracowano znacznie więcej haseł, ale wydawnictwo nie udźwignęłoby kosztów, dlatego redak-

cja zrezygnowała z części biogramów i indeksów. Stały się one później osnową treści *Suplementu I*, w którym też wspólnie zindeksowano oba tomy. Stworzony indeks ułatwia ocenę stanu badań i potencjału pracowników książki polskiej w toku dziejów, oraz poszukiwanie informacji według kryteriów rzeczowych w jednym alfabetycznym układzie. Najważniejsze grupy w indeksie, niezbędne dla kontynuacji badań to: „Biblioteki i wypożyczalnie książek” (indeks s. 251-280), „Drukarnie oraz litografie, odlewnie czcionek, introligatornie i wydawnictwa” (s. 290-311), „Introligatornie (zob. też „Drukarnie”, „Księgarnie”) – s. 322-325); „Księgarnie oraz antykwariaty, wypożyczalnie książek, wydawnictwa i introligatornie” (s. 336-362); „Papiernie” (s. 376); „Skrytoria i pracownie iluminatorów” (s. 390), uszeregowane wewnątrz topograficznie. Interesujące są też hasła z nazwami instytucji, np. „Stowarzyszenie...” (s. 393); „Towarzystwo...” (s. 398-399); „Związek...” (s. 409-410).

Dwa pierwsze tomy *SPKP* zostały estetycznie zaprojektowane, wyróżniały się piękną okładką i obwolutą z inicjałem „A” (projekt Tadeusza Pietrzyka), tę samą ornamentykę powtórzono w tekście dla dalszych liter alfabetu. Trzeba pamiętać, że warto konfrontować zawartość haseł z tych dwóch pierwszych tomów ze *SPKP. Zeszyt próbny* (1958). Część biogramów jest tam obszerniejsza niż po dostosowaniu do ostatecznych rygorów redakcyjnych (np. hasło „Elyan Kasper” w obu przypadkach podpisane nazwiskiem Bronisława Kocowskiego).

W kolejnym etapie, czyli w łódzkich pracach nad *SPKP*, których efektem było wydanie *Suplementów II i III*, zmierzano do uzupełnienia opracowania nowymi biogramami, zwłaszcza osób z wieku XX i XXI. Tym razem system holenderski zyskał uznanie (każdy tom zawiera wykaz biogramów od litery A do Z z osobnym indeksem). Opracowania obu tych suplementów podjęła się Hanna Tadeusiewicz z gronem współpracowników z Katedry BIN w Uniwersytecie Łódzkim od 1990 r., kiedy utworzono już wspomnianą specjalną Pracownię *SPKP*.

W sumie w czterech tomach w latach 1972-2010 opublikowano 4346 haseł, w tym w tomie pierwszym 3000 oraz w *Suplementach I-III* łącznie 1346 biogramów (550, 392 i 404). W opracowaniu natomiast poszczególnych suplementów brało udział: w pierwszym 550, a w następnych od 100 do 200 autorów

Indywidualny opis poszczególnych tomów najlepiej uwidacznia różnice w ich edytorstwie, objętości, wymianie zespołu redakcyjnego i autorów.

SPKP 1972 – red. I. Treichel, 1 wyd. Warszawa-Łódź: PWN Oddział w Łodzi i Warszawie 1972, s. 1042, s. nlb. 2.; okładka płótno projekt T. Pietrzyk. Nakład 7000+280 egz.; Haseł ok. 3000 (kanon nazwisk zmarłych luminarzy z wszystkich wieków do 1969 r., wyjątkowo kilka haseł zmarłych do 1971 r., autorów ok. 550. Redakcja BUŁ: A. Michalewska, H. Tadeusiewicz, I. Treichel. Komitet Redakcyjny: Gdańsk – Marian Pelczar (BGPAN); Kraków – Gustaw Schmagier (BJ), Witold Zachorowski (BJ); Lublin – Mieczysława Adrianek (BU), Stefan Wojciechowski (BU); Łódź – Anna Michalewska (BU), Hanna Tadeusiewicz (BU), Irena Treichel (BU); Poznań – Witold Pawlikowski (BU); Toruń: Krystyna Podlaszewska (BU), Wiesław Mincer (BU); Warszawa: Alina Kossuthowa (PWN), Leon Marszałek (Naczelny Zarząd Wydawnictw), Jadwiga Kaczanowska (Zakład Historii Partii przy KC PZPR), Wanda Motz (BUW); Wrocław: Janina Kelles-Krauz (Ossolineum), Teresa Osiecka (BU), H. Wolszczanowa (Ossolineum).

SPKP Supplement I – red. I. Treichel. Warszawa-Łódź: PWN 1986, s. 415, s. nlb. 1; okładka płótno projekt T. Pietrzyk; scalone dla obu tych tomów indeksy (s. 247-411). Nakład 7000+280 egz. Haseł ok. 550 (uzupełnienia kanonu – zmarli do lat 80. XX w.), autorów 100; Redakcja BUŁ: H. Tadeusiewicz, I. Treichel; Komitet Redakcyjny: Gdańsk – Marian Pelczar; Łódź – H. Tadeusiewicz, I. Treichel; Kraków – Gustaw Schmager; Lublin – Mieczysława Adrianek, Stefan Wojciechowski; Poznań – Witold Pawlikowski; Warszawa – Alina Kossuthowa, Leon Marszałek; Wrocław – Zofia Gaca-Dąbrowska, Janina Kelles-Krauz, Teresa Osiecka, H. Wolszczanowa.

SPKP Supplement II – red. H. Tadeusiewicz z udziałem B. Karkowskiego. Warszawa: Wydaw. SBP 2000, s. 204, s. nlb. 4, seria „Nauka – Dydaktyka – Praktyka” nr 39: haseł 392 (głównie zm. po 1980); 113 autorów; indeks tylko do *Suplementu II* s. 193-205; brak wysokości nakładu. Zespół Redakcyjny (Katedra BIN UŁ): sekretarz Bogumił Karkowski oraz Jadwiga Konieczna, Magdalena Kwiatkowska, Jolanta Soboń (pomoc techniczna).

SPKP Supplement III – red. H. Tadeusiewicz. Warszawa: Wydaw. SBP 2010, s. 351, s. nlb. 1; indeks tylko do *Suplementu III* s. 327-351, s. nlb. 1, seria „Nauka – Dydaktyka – Praktyka” nr 121: haseł 404 (głównie dotyczące osób zmarłych w latach 2000-2010), autorów 198; brak wysokości nakładu. Zespół Redakcyjny (Katedra BIN UŁ): sekretarz: Agata Walczak-Niewiadomska oraz Jadwiga Konieczna, Magdalena Kwiatkowska, Magdalena Rządkiwolska.

Historia, jak w wielu przypadkach, zatoczyła przysłowiowe koło. Biogramy najpierw projektodawców *SPKP* (Adam Łysakowski, Ksawery Świerkowski), następnie członków redakcji podstawowego tomu z 1972 r., a potem suplementów, pojawiły się w kolejnych tomach *Słownika*. Swoje miejsce znaleźli tu: w *SPKP* 1972 – A. Łysakowski i W. Zachorowski; w *Suplemencie I* – K. Świerkowski, J. Kaczanowska, J. Kelles-Kraus, S. Wojciechowski; w *Suplemencie II* – I. Treichel, L. Marszałek, K. Podlaszewska, G. Schmager, jak i Helena Więckowska tak zastępująca dla publikacji *SPKP*; w *Suplemencie III* – J. Kossuthowa, M. Pelczar, H. Wolszczanowa oraz T. Pietrzyk (projektant okładki), a też przedwcześnie zmarli redaktorzy z Biblioteki UŁ – Jerzy Tynecki w wieku 63 lat, Bogumił Karkowski w wieku 62 lat. Takiego wyróżnienia biogramem pośmiertnym, poza redaktorami, doczekali się też płodni autorzy biogramów, m.in.: Feliks Pieczętkowski (autor 77 biogramów, *Suplement I*), Izabela Nagórska (autorka 32 biogramów, *Suplement III*).

ZNACZENIE *SPKP* – *SUPLEMENT III*

Czym się wyróżnia na tym tle *SPKP* – *Suplement III* opublikowany w 2010 r.? Jest on czwartym z kolei tomem, w którym ciągłość redakcji zapewnia nazwisko redaktora prof. Hanny Tadeusiewicz i udział części sprawdzonych autorów. Tom ten należy do drugiego etapu dziejów wydawniczych *SPKP*, typowego dla przełomu XX/XXI w. w Polsce. *Suplement III* został pomyślany i edytowany tak jak *Suplement II* (2000), czyli nastawiony głównie na dokumentowanie biogramów współcześnie zmarłych pracowników książki polskiej w kraju i na świecie. Został zredagowany także w Pracowni *SPKP*, działającej w Katedrze BIN w Łodzi i wydany przez Wydawnictwo SBP, ma zbliżoną objętość (404 hasła), po-

dobna jest też liczba autorów biogramów (198 osób). Zespół redakcji jest nieliczny, choć w porównaniu z *Suplementem II* pozostała w nim tylko prof. UŁ dr hab. Jadwiga Konieczna i naturalnie profesor Tadeusiewicz. Do nowych redaktorek, zresztą też z Pracowni SPKP należą: sekretarz – bardzo zaangażowana w prace redakcyjne dr Agata Walczak-Niewiadomska, dr Magdalena Kwiatkowska i dr Magdalena Rządrowska, aktywna w promowaniu i poszukiwaniu autorów do tego tomu.

Dwa ostatnie suplementy przede wszystkim dokumentują współczesność (*Suplement II* – osoby zmarłe po 1980 r., *Suplement III* ludzie książki zmarli w XXI w. (ostatni zamieszczony biogram dotyczy Jadwigi Andrzejewskiej zm. 24.01.2010)). Tylko sporadycznie zamieszczone zostały biogramy wcześniejsze. Brak natomiast autorów piszących tak wiele biogramów, jak miało to miejsce w SPKP (1972) i *Suplemencie I* – nawet ze strony redakcji, choć nadal najwięcej tekstów opracowali redaktorzy: M. Rządrowska (25), H. Tadeusiewicz (10), A. Walczak-Niewiadomska (6) oraz autorki spoza tej pracowni: Cecylia Judek (17), Jadwiga Błacharska (8), Marta Pękalska (10). Przeciętnie jednak autorzy w tym tomie zajęli się najczęściej pojedynczymi biogramami lub nie więcej niż kilkoma. *De facto*, ośrodki sterujące autorami przeniosły się z bibliotek do placówek kształcących na poziomie wyższym.

Kolejna zmiana dotyczy formy edytorskiej, za którą w przypadku *Suplementów II i III* odpowiada Wydawnictwo Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Okładka została dostosowana do szaty graficznej serii „Nauka – Dydaktyka – Praktyka” i dlatego zniknęły piękne inicjały tłoczone na okładce, oprawa w płótno, inicjały w tekście. *Suplementy II i III* posiadają własne alfabetyczne indeksy w układzie wzorowanym na indeksie do *Suplementu I* (hasła pogrubione, nazwiska autorów kursywą, hasła zbiorowe według grup zawodowych z wewnętrznym podziałem na miejscowości). W indeksach zostały zachowane hasła zbiorowe w identycznym porządku grup i z podziałem topograficznym. Pojawiły się tam natomiast nowe hasła instytucjonalne, świadczące o rozwoju kształcenia profesjonalnego w różnych miejscach Polski, zaczynające się od słów: „Instytut...”, „Komisja...”, „Kursy...”, „Zakład...”, oraz dotyczące działalności społecznej: „Związek...”, „Stowarzyszenie...”.

W poręczach poszczególnych grup zawodowych pracowników książki również zaszły zmiany: wyraźnie zmniejszyła się liczba biogramów drukarzy, wydawców i bibliofilów. Uwaga została zwrócona natomiast na Polaków działających na polu książki za granicą (m.in. biogramy: Cz. Bednarczyk, Z. Hertz, Z. Jagodziński, J. Kowalik, ks. W. Meyszto-wicz, T. Niewodniczański, F. i S. Thernerson, M. Danilewicz-Zielińska, J. Zabielska), głównie związanych ze Stałą Konferencją Muzeów, Archiwów i Bibliotek na Zachodzie, zwłaszcza z Londynem, Paryżem i Rapperswillem.

Gros biogramów przypomina osiągnięcia bibliotekarzy w Polsce. Zwiększyła się wydatnie liczba działaczy bibliotek publicznych, nadal jednak najwięcej zostało opracowanych życiorysów pracowników bibliotek akademickich i nauczycieli zawodu. Przybyło więcej życiorysów przedstawicieli instytucji kościelnych oraz grafików książkowych, też polonijnych. Zmiany w profesji anonsują określone osoby biografowanych. W strukturze artykułów biograficznych wyróżnia się dorobek naukowy przez dodanie nazw świadczących o rozwoju naukowych profilów, jak: „bibliotekoznawca” lub „bibliolog”, ewentualnie „teoretyk”. Pomnożona została liczba biogramów

pracowników informacji naukowej, w przewadze praktyków (ale w tym też najważniejszego teoretyka informatologii – Marii Dembowskiej – por. Sadowska, red., 2007).

W *Suplemencie III* zestaw biogramów wyraźnie sygnalizuje odchodzenie pokolenia urodzonego przed II wojną światową, najbardziej dotkniętego surowością historii, okupacją nazistów i sowiecką, ludzi o dużym dorobku dla budowania bibliotek po wojnie w PRL, a też dla kształcenia bibliotekarzy na poziomie wyższym oraz dla rozwoju badań naukowych w zakresie bibliotekoznawstwa i bibliologii, stabilizacji ich teorii. Wśród tych ponad 400 biogramów wyróżnić imiennie mogę niewiele. Obok już wspomnianych, za to bardzo znacznych nazwisk wybrałam głównie nauczycieli akademickich lub osoby zasłużone dla zawodu i biorące udział w procesie dydaktycznym na różnych poziomach. Są to reprezentanci ostatniego pokolenia, o bogatym dorobku profesjonalnym, które podejmowało obowiązki dydaktyczne i inicjowało powstanie wielu ośrodków kształcenia, stanowiący najczęściej kadrę kierowniczą bibliotek i uczelni: Gdańsk – M. Pelczar; Katowice – R. Ergetowski, J. Ratajewski, B. Zyska; Łódź – J. Andrzejewski, B. Karkowski, I. Nagórska, J. Włodarczyk, J. Dunin-Horkawicz; Kraków – K. Bednarska-Ruszajowa, W. Bieńkowski, E. Chełstowski, J. Ciechanowska, T. Frączyk, D. Gostyńska, M. Górkiwicz, S. Grzeszczuk, A. Jaworska, Z. Jabłoński, J. Pirożyński, E. Schnayder, M. Stolzman, J. Zathej; Olsztyn – J. Wróblewski; Poznań – J. Dydowicz; M. Walentynowicz; Toruń – Witold Armon; Warszawa – W. Adamiec, Z. Brzozowska, H. Chamerska, R. Cybulski, J. Cygańska, M. Czarnowska, M. Dembowska, M. Hilchen, S. Kondek, L. Łoś, M. Prokopowicz, Z. Rabska, K. Ramlau-Klekowska, H. Sawoniak, E. Ścibor, J. Wojakowski, K. Zawadzki; Wrocław – J. Andrzejewska, S. J. Gruczyński, A. Knot, J. A. Kosiński, A. Mendykowa, J. Szczepaniec, J. Trzynadłowski.

Wreszcie w *Suplemencie III* znalazły się ogólnie znane nazwiska, rzadziej łączone z zasługami w świecie książki, wybrane przez redakcję, takie jak: J. Giedroyc, J. Gomulicki (najdłuższy biogram w tym tomie), A. Kraushar, M. Kukiel, M. Wańkowicz, kard. S. Wyszyński.

W *Suplemencie III*, jeszcze wyraźniej niż w *Suplemencie II* widać, jak wielkie straty osobowe dotknęły środowisko. Zostały też odzwierciedlone w biogramach, poza zmianami organizacyjnymi, wyniki przemian priorytetów, uwarunkowań, ekonomicznych i politycznych w III Rzeczypospolitej, rzutujące na świat ludzi książki. Dla *Suplementu III* oznaczało to swobodę redakcji w doborze nazwisk, brak konieczności liczenia się z cenzurą. Była to sprawa ważna, bo biogramy dotyczyły osób zmarłych ostatnio, czyli pokolenia, które przeszło prześladowania sowieckie w trakcie i po II wojnie światowej (zsyłki w głąb Rosji, konieczność emigracji etc.) i można było teraz ujawnić te szczegóły i uszanować ludzi, którzy strzegli sprawy polskiej na świecie po II wojnie światowej. Zwłaszcza w hasłach w *Suplemencie III*, ze względu na uwzględnienie w nim osób zmarłych głównie po 2000 r., uzewnętrznia się kres tego tak poszkodowanego przez wojnę i PRL pokolenia, budującego świat polskiej książki w PRL i za granicą.

Podjęcie nowych prac biobibliograficznych, jak i postępowanie w opracowaniu *Polskiego słownika prac biobibliograficznych*, *Słownika badaczy literatury polskiej* pod red. J. Starnawskiego, tekstów w Archiwum Emigracji w Toruniu oraz szeregu lokalnych słowników bibliotekarzy ułatwiły wyszukiwanie nowych haseł i autorów biogramów. W budowie artykułów biograficznych

nastąpiło wyraźne oddzielenie części o działalności od części dotyczącej dorobku naukowego, przede wszystkim publikacji autorskich; część przedmiotowo-dokumentacyjna pozostała bez zmian, z wyjątkiem pojawienia się danych z Internetu.

Szkoda, że redakcja nie dodała komentarza lub wykazu tytułów nowych publikacji najczęściej cytowanych, wzbogacających spis pt. *Wykaz skrótów dzieł cytowanych* umieszczony w tomie z 1972 r. Byłoby to ważne dla ukazania postępu w badaniach.

W *Suplemencie III* nastąpiło też widoczne przekształcanie kręgu autorów opracowujących biogramy, przez zwiększenie udziału w opracowywaniu bibliotekarzy bibliotek publicznych (Łódź, Szczecin) oraz pracowników naukowo-dydaktycznych w jednostkach prowadzących studia wyższe INiB.

Publikacja *Suplementu III* utrwaliła rolę Katedry BIN w Łodzi jako zasłużonego koordynatora działań organizacyjnych pod kierunkiem prof. zw. dr hab. Hanny Tadeusiewicz.

DEZYDERATY NA PRZYSZŁOŚĆ

Wybrany przez profesor Tadeusiewicz 10-letni okres zbierania i publikacji materiałów do ok. 400 biogramów w *Suplementach II i III*, z naciskiem na biogramy z czasów współczesnych, wydaje się godny naśladowania. Nadzieję na kontynuację w przyszłości kolejnych tomów trzeba wiązać ze środowiskiem Katedry BIN w Łodzi i dalszym patronatem prof. Hanny Tadeusiewicz.

Dokonana charakterystyka zawartości *Suplementu III* uzmysławia, jak potrzebne są dalsze prace nad biogramami ludzi książki i to zgodnie z pierwotnymi założeniami dla celów naukowych, informacyjnych i edukacyjnych. *SPKP* ułatwia poruszanie się uczonym z wielu dyscyplin w dorobku ludzi książki, a też znakomicie pomaga ukazać wiarygodny oraz godny wizerunek ludzi książki w opinii społeczeństwa, jak i zachować w pamięci ich zasługi dla potomności. Kontynuacja tego przedsięwzięcia pozwoli wzmocnić prestiż tego środowiska, ukazać korzyści dla ułatwienia działalności naukowej uczonych z wielu dyscyplin, ożywić aktywność naukową i wzbogacić dorobek przedstawicieli bibliotekoznawstwa, bibliologii, informatologii.

Redakcja w Łodzi bardzo się sprawdziła i powinna otrzymać odpowiednie środki centralne na kontynuację prac nad *SPKP* oraz dodatkowe wsparcie w postaci międzynarodowego grantu, obejmującego pomoc autorską Polonii na świecie.

W ślad za kontynuacją prac biobibliograficznych powinna pójść digitalizacja wszystkich czterech tomów oraz stworzenie bazy danych *SPKP*, dostępnej w Internecie. Nowoczesne, elektroniczne formy publikowania przyczynią się do promocji dorobku pracowników książki polskiej oraz do rozszerzenia i udogodnienia dostępu do biogramów. Rosnące pokolenie sieciowe *digital born* powinno otrzymać formę elektroniczną na miarę swoich potrzeb i postępującego lawinowo zespolenia z Internetem (por. np. Castells, 2008; Sosińska-Kalata et al., red. 2006). Dobrym wzorem może być tu Hiszpańska Królewska Akademia, która planuje przenieść do Internetu sukcesywnie wydawany tam słownik biograficzny. *SPKP*,

ze względu na tradycję i już istniejące cztery tomy, ukazywać powinno się jako wydawnictwo hybrydowe (na papierze i w wersji elektronicznej). Przedsięwzięcie to zasługuje też na stworzenie własnej strony internetowej z nieodzowną bazą danych z hasłami biograficznymi. Ważne jest postawienie postulatu o szybkie wprowadzenie pełnych tekstów biografów do Internetu. Na początek powinno się przygotować elektroniczną publikację scalonych indeksów (łącznie z zeszytem próbnym), aby było wiadomo, jakie biografy już zostały opracowane i w którym tomie zostały zamieszczone. Sprawa indeksów jest szczególnie ważna, bo nie zawsze słuszne było trzymanie się wyznaczonych przez redakcję ram czasowych opracowywanych biografów w poszczególnych tomach. Pierwszeństwo w przeniesieniu do Internetu powinny mieć biografy z *Suplementu III*, następnie pozostałe tomy. Zauważyć tu należy nie tylko aspekt ułatwienia dostępu do już opracowanych biografów, ale i wskazanie przyszłym autorom artykułów biograficznych kierunku oraz potrzeb, dzięki czemu na marginesie własnych prac naukowych będą oni mogli likwidować dalsze „białe plamy” w typowaniu nazwisk i wzbogacać wydawnictwo. W tym celu powinien być wprowadzony do Internetu nowy wykaz haseł do opracowania, szeroko konsultowany i dopełniany. Przysłużyć się tu może ogólnopolska indeksacja prac magisterskich, licencjackich, podyplomowych na kierunku INIB, która przysporzy wiedzy o wielu dokonaniach ludzi książki i poszerzy kartoteki łódzkie.

Jeszcze jeden etap prac nad *SPKP* wydaje się nieodzowny ze względu na status Polski w UE. Trzeba koniecznie pomyśleć o przekładach biografów na język angielski, aby można było zademonstrować wkład Polaków związanych z książką w kulturę europejską, a także ukazać wydawnictwo, jakim inne kraje wspólnotowe tylko z rzadka mogą się pochwalić.

Koncentracja prac w jednostce dydaktyczno-naukowej w Łodzi sprzyja rozwijaniu badań biobibliograficznych, do których można wciągnąć, obok nauczycieli akademickich, także studentów (prace magisterskie, prace kół naukowych), a wśród nich bibliotekarzy dopełniających wiedzę na studiach podyplomowych – tak, aby grono autorów stale się powiększało. Jeśli się nie uzmysłowi wagi tych badań młodemu pokoleniu, niewątpliwe zasługi wielu ludzi książki zostaną zapomniane jedynie jako zasługi „myszek bibliotecznych”, potulnie wykonujących swój zawód, a przecież szybkie przemiany zawodu dostarczają pola do działań ważnych i liczących się dla społeczeństwa, wartych upamiętnienia w *SPKP*.

Przy złożeniu wyrazów uznania i wielu pochwał twórcom i samemu dziełu w postaci *Suplementu III*, równocześnie trzeba koniecznie prosić prof. Tadeusiewicza i Zespół *SPKP* o kontynuowanie prac¹.

BIBLIOGRAFIA

Adam Łysakowski – bibliotekarz, bibliograf, bibliolog (2003). *Materiały z sesji jubileuszowej, Warszawa, 10 września 2002 r.* Oprac. red. Lidia Paluszkiewicz-Horubała. Warszawa: BN.

Castells, Manuel (2008). *Spółczesność sieci*. Warszawa: Wydaw. Nauk. PWN.

Dembowska, Maria (1995). Ze wspomnień o Bibliotece Narodowej i ludziach z nią związanych. W: *Wspomnienia o Bibliotece Narodowej*. Warszawa: BN, s. 164-187.

¹ Od tego roku pracami redakcyjnymi nad *SPKP* kieruje Magdalena Rzadkowska; zob. H. Tadeusiewicz, M. Rzadkowska, A. Walczak-Niewiadomska: Pracownia „Słownika Pracowników Książki Polskiej” jako Centrum Badań Biografistyki Księgoznawczej w Polsce. W: *Bibliologia i informatologia*. Red. D. Kuźmina przy współpracy E. Chuchro. Warszawa: PTB 2011 [red.].

- Dembowska, Maria, oprac. (1995). *Bibliotekarstwo polskie 1925-1951 w świetle korespondencji jego współtwórców*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Gibran, Khalil (2002). *Szaleniec*, Warszawa: Wydaw. Drzewo Babel.
- Gruczyński, Jerzy (1974). Słownik pracowników książki polskiej [Recenzja]. *Roczniki Biblioteczne*, R.18, z. 1-2, s. 552-555.
- Hanna Tadeusiewicz bibliotekarz i bibliolog. *Bibliografia publikacji*. Kalisz: Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk 2004, 36 s.
- Sadowska, Jadwiga, red. (2007). *Maria Dembowska. W kręgu bibliografii, bibliotekarstwa i informacji naukowej. Księga jubileuszowa w 70-lecie pracy zawodowej*. Warszawa: BN.
- Słownik pracowników książki polskiej* (1958). Zeszyt próbny. Łódź: Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego.
- Słownik pracowników książki polskiej* (1972). Pod red. Ireny Treichel. Łódź: PWN.
- Słownik pracowników książki polskiej* (1986). *Suplement I* pod red. Ireny Treichel. Warszawa: PWN.
- Słownik pracowników książki polskiej* (2000). *Suplement II* pod red. Jerzego Tyneckiego. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Słownik pracowników książki polskiej* (2010). *Suplement III* pod red. Hanny Tadeusiewicz. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Sosińska-Kalata, Barbara; Chuchro, Ewa; Daszewski, Włodzimierz, red. (2006). *Informacja w sieci*. Warszawa: Wydaw. SBP.
- Sylwetki łódzkich uczonych. Profesor Hanna Tadeusiewicz*. Oprac. M. Wichowa. Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe 2010, z. 101, 38 s.
- Świerkowski, Ksawery (1957). *Słownik biograficzny pracowników książki polskiej*. Wrocław: Biblioteka Uniwersytecka 1957 [odbitka].

MARIA KOCÓJOWA

Institute of Information Science and Library Studies
Jagiellonian University
e-mail: maria.kocoj@uj.edu.pl

DICTIONARY OF POLISH BOOK PROFESSIONALS
(on the occasion of publishing Supplement 3 to the Dictionary)

KEYWORDS: Biography writing. Bibliography. Library studies. Editing. History. Information science. Dictionary of Polish book professionals. Hanna Tadeusiewicz.

ABSTRACT: The author points to the significance of this important, four-volume scholarly publication consisting of over four thousand biographical entries for Polish book professionals. She discusses first attempts at preparing such a publication in the period immediately after World War II and follows with a description of subsequent stages of publishing the dictionary in the years 1972-2010, emphasizing merits of Professor Hanna Tadeusiewicz, a long-term supporter, editor and general editor of the dictionary. Special attention is drawn to the organization and management of the whole project with particular focus on Supplement 3. The article ends with a list of postulates, including the call for the digitization and online publication of printed volumes for easier and more extensive public use and the proposal to continue research in this field.

Tekst wpłynął do Redakcji 1 czerwca 2011 r.